

PERE QUART, POETA EN TERRA DE NAUFRAGIS*

ANTONI DALMASES

En aquest text, l'autor repassa de manera molt documentada i amena la vida i l'obra de l'escriptor sabadellenc Joan Oliver-Pere Quart. L'estudiós, però, no es limita a les habituals notes biobibliogràfiques de rigor, sinó que construeix un discurs original i ben travat sobre l'íntima interacció vital i creativa que sempre existí entre el ciutadà Joan Oliver i el poeta Pere Quart, basada sobretot en la seva inesgotable capacitat de revolta enfront dels infortunis tant personals com col·lectius.

In this text the author reviews, in a well documented yet delightful way, the life and work of the Sabadell writer Joan Oliver/Pere Quart. The writer, however, does not limit himself to a mere recounting of the de rigueur biographical and bibliographic details of his subject's life. Rather, he builds up an original and closely woven discourse on the intimate interaction, vital and creative, that always existed between the citizen Joan Oliver and the poet Pere Quart - a discourse based above all on his inexhaustible capacity for rebellion against the misfortunes, both personal and collective, that befell him.

Senyores i senyors, amics i amigues: molt bon vespre.

En rebre l'amable encàrrec per fer aquesta intervenció d'avui, vaig triar de titular-la «Pere Quart, poeta en terra de naufragis» amb la intenció de subratllar el valor singular de l'obra poètica que Joan Oliver basteix al llarg de la seva vida, tot navegant –contra corrent, com sempre deia ell– per mars adversos i, sobretot, també, per donar testimoni de fins a quin punt les seves paraules i la seva actitud ètica van ser, i encara són per a molts de nosaltres, els bots salvavides als quals ens arrapem per no ofegar-nos en els oceans de vulgaritat hipòcrita o en les onades anestèsiques dels silencis mesells que massa sovint se'ns volen imposar com a únic paisatge possible per viure i ser.

Joan Oliver fou un autor polièdric i limitar-se a parlar de Pere Quart i de la poesia pot semblar injust, però vull ser sincer i, com que sóc un lector que em faig acompanyar sovint pels seus versos, és a partir de l'eix poètic que em proposo

* Conferència pronunciada per l'escriptor Antoni Dalmases a Taradell el dia 27 de novembre de 1999. Acte organitzat conjuntament per l'Ajuntament de Taradell i el Patronat d'Estudis Osonencs amb motiu del centenari del naixement de Joan Oliver «Pere Quart».

acostar-me una mica a la figura d'aquest ciutadà i escriptor de mil fesomies, perquè, sense bandejar el traductor, l'articulista polèmic, el narrador, l'editor i, sobretot, el dramaturg que fou, em permetreu que consideri que Joan Oliver era, abans que res i sobretot, fos quin fos el gènere literari que triava per expressar-se, un poeta, un home especialment dotat per a la màgia de la paraula, per a la mirada profunda i la reflexió.

És per això, doncs, amb la intenció de remarcar el valor poètic de tota l'obra de Joan Oliver, que fixaré l'atenció en Pere Quart.

Sempre m'ha semblat que ell mateix, al llarg de la seva producció, havia tingut la intenció de dividir-se o, per dir-ho amb precisió, de multiplicar-se per donar vida pública als seus textos, en una successió infinita d'*alter egos* que anava batejant amb successius, divertits i, sovint, simbòlics pseudònims. Tan aviat triava una afirmació de sabadellenquisme asilvestrat signant com a «Feliu Camp de la Sang», com jugava amb els noms repatanis d'«Anicet Serafí» o «Florentí Carvallà i Cots». Altres vegades insinuava malícia anomenant-se «Mau Struc», «Caïm Benaprès» o «V. J. Moix». I quan va escriure en castellà a la revista *Destino* en els temps foscos del franquisme, ho feia identificant-se amb el pseudònim de «Jonàs», conscient d'habitar en el ventre tenebrós de la balena de la dictadura bèstia. I que consti que aquests només són uns quants, dels noms amb què amenitzava la seva existència i la nostra.

Devia ser, probablement, una irrefrenable vocació per a l'art del transformisme teatral, la que feia que se'ns multipliqués d'aquesta manera tan prolífica. El cert és que Joan Oliver, aquell home corpulent i massís, tenia espai i cervell més que suficient per reunir dintre seu la multitud que traginava pels papers. Fins al punt que, permeteu-me recordar-ho, perquè ho trobo divertidíssim, arribà a signar algunes coses sota el sensacional nom de «Col·lectiu de repòrters de l'àrea del dòlar», que m'imagino que integraven tots els individus que he dit abans i alguns altres, dirigits, ara per l'Oliver, ara pel Pere Quart.

Tota aquesta munió de personalitats, però, són gent d'existència més o menys fugaç, que acostumen a entrar i sortir de l'escenari, actors circumstancials, interins passavolants, que duren poc i que no tenen papers de protagonista, en la trama vital i artística que basteix Joan Oliver. Cap d'ells no és altra cosa que un ajudant momentani, a vegades un simple replicant que el guió fa avinent, perquè la veritable ànima de la companyia pugui posar en marxa l'obra. I aquesta ànima de la companyia té una característica ben peculiar i especial, és esmunyedissa i esquiva, jaganera i variable; i es duplica: a vegades es diu Joan Oliver i a vegades es diu Pere Quart.

Efectivament, després de l'estrany joc de nines russes de mil noms, si ens fem la pregunta definitiva de «qui és qui», ens trobem amb un revelador joc de miralls que ens presenta a una banda el ciutadà Joan Oliver i a l'altra el poeta Pere Quart, que són dos i al mateix temps un, en una mena de desdoblament carregat d'irònica irreverència, com una mena de «Santíssima Binarietat» sense colom, si se'm permet la «boutade», molt a la manera perequartiana.

Aquestes apreciacions no són, contra el que podria pensar-se, interpretacions gratuïtes i forçades, sinó el resultat de seguir al peu de la lletra el que ell mateix deia. És Joan Oliver qui, a l'any 1943, ens proposa el joc en escriure un «pròleg»

al llibre *Poesia de Pere Quart*, on afirma, desvergonyit i plaga, coses com «la poesia del meu amic Pere Quart és sobretot asèptica», o bé: «Pere Quart planta cara com pot a les idees negres que el ronden i prova de combatre l'angoixa que l'afeixuga». I encara hi torna l'any 1963, amb l'«epíleg» que signa Joan Oliver a l'*Obra de Pere Quart*, amb afirmacions com aquesta: «Pere Quart, en efecte, provava de durrutejar», segurament per subratllar el vessant anarquitzant del poeta amb un verb de creació personal, marca de la casa.

Arribats aquí, doncs, potser sigui necessari que aclarim d'una vegada amb quina de les personalitats ens les havem, qui és realment l'individu de qui parlem, a qui heu dedicat la placa, avui, qui de tots aquests era el veí que baixava a prendre el cafè a can Tuneu, el que vèieu passejar per Taradell.

En realitat es tracta d'una personalitat tan complexa que es fa evident en el nom amb què el coneixem. Es diu i és Joan Oliver-Pere Quart, tot junt; una mena de doble nom i doble cognom, necessari per abastar amb més precisió la realitat complexa que vol identificar.

Aquesta duplicació –esbandides potser amb excessiva lleugeresa les altres personalitats que abans he esmentat– pot semblar una manera com una altra d'endrar la troca. Paradoxalment, però (i precisament la paradoxa és una de les eines més estimades pel nostre poeta), es tracta just del contrari: de remarcar una evidència, amb un gest d'honestedat. L'evidència que la vida humana és múltiple, canviant i que, sobretot, els individus som, al mateix temps que ciutadans inscrits al registre civil amb un nom oficial, una personalitat íntima tant o més real que l'oficial, que en el cas singular de Joan Oliver pren el nom de Pere Quart.

L'home Joan Oliver es posa davant d'un mirall que no menteix (un mirall que es diu «poesia» i que inclou una actitud moral) que li retorna, despullada d'artificis i noses convencionals, la consciència, una consciència tan viva, tan independent, tan de debò, que té nom i cognom propis i es diu Pere Quart.

La fal·làcia que Oliver utilitza per reflexionar i entendre's, per conèixer-se i per aprofundir en l'essència més íntima del seu ésser, li permet mirar-se a si mateix a distància, fer com si fos un altre, actuar d'interlocutor d'un «jo» poètic que es troba als antípodes del romanticisme, de manera que els judicis sobre l'actuació i les idees d'aquest que ell anomena «el meu amic Pere Quart» poden ser tan implacables com si estigués veient-se, des de fora, actuant, movent-se en el seu paper en l'escenari de la comèdia humana.

Joan Oliver havia començat a signar amb el nom de Pere Quart per evitar problemes per les atzagaiades punyents i iconoclastes que publicava al *Diari de Sabadell* als anys vint i trenta. La lògica casolana que sempre més tindrà a l'abast li inspirà la idea d'agafar el seu segon nom de baptisme –Pere– i posar-hi darrere, a manera de cognom, el número d'ordre que ocupava en la nissaga de fills del matrimoni Oliver Sallarès. I el que havia començat essent un pseudònim més dels que manegaven ell i la «Colla», per semblar el desconcert des de la redacció esbojarrada d'aquell diari, acabà per esdevenir la denominació de la consciència implacable que ho mira tot amb ulls de perspicax crític.

Podríem suposar, em sembla que no sense raó, que és a través de Pere Quart que Joan Oliver assoleix la llibertat lúcida indispensable en qualsevol home que

vol ser conscient. Una llibertat lúcida que traspassa els límits corporals del ciutadà Oliver, que esborra la frontera dels criteris establerts en la doble moral que diferencia entre el «ser íntim» i el «semblar públic». Una llibertat que pulveritza la hipocresia amb constants entrades i sortides d'un nom a l'altre, fins afinar-se i definir-se en una personalitat humana excepcional: un ésser que és home i idea, veu i cos, contradicció i tenacitat, passió i escepticisme; un home d'una peça que viu com pensa i pensa com viu. Un home estrany que té el desvergonyiment no només de no ocultar-se amb un pseudònim, sinó de multiplicar la veu i la mirada i mostrar-les, convençut del fet que les persones som més, molt més del que permetem que es vegi de nosaltres. I és en aquest camp de la visió profunda que treballa un poeta.

I és important de remarcar que el seu esperit iconoclasta arriba al punt de convertir el pseudònim, que havia de ser la cuirassa d'una identitat, en l'eco nu d'una consciència que ateny la funció primordial del quefer poètic.

Potser calgui, en aquest punt de la meua exposició, aclarir que el gest aparentment formal del pseudònim obeïa –segurament d'una manera inconscient, però, vista amb perspectiva, indubtable–, a la vocació de poeta que menà Joan Oliver al llarg de tota la seva existència i en tots els seus actes. Entenent ben bé que el que Joan Oliver feia sempre, transmutat o no, era allò que Petrarca defineix com el treball poètic per excel·lència: «aprofundir per trobar què hi ha darrere l'aparença de les paraules», que és una forma de recerca de sentit i de consciència, amb l'eina més humana: els mots.

Que la seva consciència és essencialment poètica ho demostra del tot el fet que per acostar-nos al ciutadà Joan Oliver, per entrar un xic en la seva profunda complexitat, ens és indispensable resseguir la columna vertebral que sosté l'ànima de l'home: i aquesta columna és la poesia de Pere Quart.

Per no ser excessiu i carregós, ara seré imprecís. I cometré el pecat inevitable de reduir a esquema tota una existència farcida d'idees i en constant ebullició. Ja sé que és absurd, pretendre establir etapes en la vida de ningú, perquè tots som acumulació de fets, desitjos, somnis i renúncies, però d'alguna manera hem d'intentar comprendre el món, les coses més importants que hi passen i les persones que somouen l'existència de la col·lectivitat, com és el cas de Pere Quart en qui, ben sovint, ens reconeixem.

La vocació poètica de Pere Quart es manifestà ben aviat, ja de ben petit, en els primers anys d'aprenentatge als Escolapis de Sabadell i, és clar, s'inicià en la llengua que hi aprenia, el castellà. Ell mateix confessa haver fet, abans dels dotze anys, versos d'abrandat romanticisme seguint els models dels llibres d'estudi. Ben aviat, però, amb la troballa a la biblioteca familiar de llibres de Víctor Balaguer, Verdaguer i Maragall, es decantà per l'ús de la llengua pròpia. Només té tretze anys quan publica a *La Gasetta del Vallès*, el seu primer poema en català. I als dinou fa el seu primer recull poètic, titulat *Primícies*, manuscrit i decorat pel seu germà Antoni, que constava, és clar, d'un únic exemplar.

Passa la infantesa i supera l'adolescència, i és important remarcar que el noi Joan Oliver no deixa de fer versos. *Primícies* és, si es vol, només l'inici juvenil, i es troba lluny, encara, del que serà realment una veu de poeta autèntic, però, malgrat la inevitable afectació, s'hi intueix l'ànima d'un lector reflexiu i ja apunta

l'hàbil jugador del llenguatge que després brillarà, ben evident, en els poemes que, en la recent edició que acaba de presentar-se amb motiu del centenari, podem llegir. Valgui el poema que trià ell mateix per ser editat com a frontispici del recull *Quatre mil mots* de l'any 1977, que diu:

Ara que sóc sa i sóc jove
i sóc fort,
vui ritmâ una cançó nova
vui endreçar una trova
a la mort.

A la mort que és jove i forta
i per 'xò l'haig d'estimar;
a la mort que no és pas morta
ni ho serà.

Quan ha escrit aquests versos, d'una gravetat que potser pot estranyar-nos, però que recuperarà amb un to semblant en els textos dels darrers anys, Joan Oliver ja ha fet amistat amb la que serà coneguda com «la Colla de Sabadell», el nucli literari de la qual seran ell mateix, els germans Josep M. i Francesc Trabal, Lluís Parcerisa, a qui després s'afegiran Armand Obiols (pseudònim juganer de Joan Prat) i Joan Garriga.

La «Colla», aixoplugada dins l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell (institució que fundà el seu pare), es forma l'hivern de 1918, i integrarà també artistes com Antoni Vila Arrufat i Ricard Marlet, i l'historiador Miquel Carreras. Plegats somouran la vida social i cultural sabadellenca durant els anys vint i trenta, després del seu primer acte oficial iconoclasta el 1919, amb la famosa «Acampada a la font del Saüc», que Oliver testimonia l'any 1970 en el recull *Tros de paper* i que després tindrà una nova hilarant versió marítima amb banys vestits de frac a Cala Pola. Es tracta de veritables precedents dels després internacionalment famosos «happenings».

És en aquest ambient i amb aquestes amistats que començarà a perfilar-se la primera etapa del nostre poeta, l'etapa jove i iconoclasta, plena d'anècdotes de la «Colla» que es fan un local i el bategen amb el nom de «Casino dels Senyors» parodiant el «Círculo Sabadellés» on es reuneixen els rics, les seves mateixes famílies, vaja (que tothom coneixia i coneix encara amb el nom de «Casinu» a la ciutat). Es constitueixen en associació cultural recreativa i allí, sota una divisa dissortadament sempre actual que presideix la sala, on s'hi llegia: «Estem voltats de poca-vergonyes», es reuneixen i duen a terme les seves més famoses atzagaïades —els llibres dedicats clavats a la paret en comptes de ser posats en prestatges, el safareig de l'eixida que fa de guarda-roba, les famoses conferències indispenables per entrar a formar-hi part (com la que encarregaren al seu amic sabadellenc, el farmacèutic Garriga, sobre «Les purgacions», que acabà amb un apedregament de bombetes o la invitació feta al poeta barceloní Josep M. Junoy, que feren dissertar acompanyat per un ase que presidia l'acte tot defecant) o el «llançament» literal, físic i contundent, pel balcó del primer llibre de les «Edicions de La Mirada».

El nombre del que avui anomenaríem «gamberrades» és llarguíssim, però, darrere d'això, tenim que la «Colla» fou, a més d'impulsora d'una associació d'Amics del Teatre, la iniciadora de l'Associació de Música de Sabadell que després, a iniciativa seva, s'escampà per diverses ciutats de Catalunya fins a constituir una activa Lliga Nacional d'Associacions de Música, que es presentà a Barcelona el 1922. I això també fou obra d'aquells «gamberros».

Joan Oliver és un dels més destacats membres d'aquest grup de «nois de casa bona» que distreuen el seu temps amb provocacions i facècies, però que també fan feina i, sobretot, miren de desvetllar una ciutat provinciana, petita i caciquista, amb una cultura «oficial» ancorada en el vuitcentisme, en la qual (malgrat les importants iniciatives dels moviments obrers i populars, riquíssims i sorprenentment actius, que avui encara estan per estudiar) el treball econòmicament productiu és el valor suprem, sobretot entre les classes dominants, a la qual pertany el jove Oliver, per herència i per ambient. Però aquests «nois de casa bona» aconseguiran un ressò que donarà un tomb a la cultura del país.

S'ha comentat que les actituds de la «Colla» són la versió catalana del moviment avantguardista «da-da», que en aquells anys té lloc a Suïssa i França, i que després desembocarà, en bona part, en el surrealisme. Però la «Colla de Sabadell» és un grup de gent sense «manifestos», que sobretot es diverteixen i es lliuren, de manera desenfadada, menyspreant les limitacions provincianes de la burgesia ultraconservadora de la qual són fills, a la creació d'una cultura artística i literària nova, que fa de l'humor l'antídot de l'encarcament, de la provocació un trencament i del sarcasme una forma d'intel·ligència. I, sobretot, la «Colla», tal com ha remarcat Miquel Bach, estudiós del grup, a diferència d'aquells moviments, lluita per la construcció d'un país modern i, mentre els «da-da», amb qui se'ls compara pel gust per l'humor absurd, són gent desenganyada de la cultura i no pretenen més que enderrocar i subratllar la buidor moral de la societat i de l'art, els integrants de la «Colla» creuen en la cultura com a motor social i espiritual i s'adscriuen, a la seva manera, és clar, al moviment noucentista que pretenia la regeneració de Catalunya. Aquells són destructors i aquests, els nostres, són constructors. I són, també, uns convençuts militants de la cultura i patriotes tan apassionats com crítics.

I em sembla que cal aclarir i reivindicar, també, que això que els llibres i els estudiosos veuen en la «Colla» de subversiu i avantguardista, aquest devessall d'humor exacerbat i provocatiu que mostren amb actes i textos i que multiplicaran des de les pàgines del *Diari de Sabadell*, aquesta manera de fer que avui anomenarien «terrorista», un servidor, que sóc de Sabadell, vull fer constar que no és altra cosa que una constant en el «tarannà» local, autènticament i profundament sabadellenc i arrelat, com deia abans, en les classes populars que no disposen d'altaveu cultural per propagar-lo. Aquest humor esbojarrat, ben sovint absurd, aquest deixar-les anar pel broc gros, sense miraments, engaltant-les tal com raja, és una característica que encara queda una mica viva, en la manera de ser d'un cert nombre de sabadellencs que practiquem, també avui, la famosa «tècnica de la impopularitat» que formulà Trabal, perquè l'hem heretada d'uns avis plagues, sorruts, donats al sarcasme punyent, renegaires i molt malcarats, però tendres, que dissimulaven la seva flaca sentimental amb atzagaiades que encara es recorden en algunes famílies. Pere Quart ho confirma, en uns versos

Joan Oliver amb la seva muller Eulàlia Serra, baixant pel carrer de Sant Sebastià de Taradell.
Fotografia Jordi Puig - *El 9 Nou*

dedicats a don Joan Maragall, quan li escriu: «Don Joan, excusi la franquesa; / però no oblidi / que vostè i jo venim de Sabadell, / poble d'estar per casa. / Al capdavall som bàrbars». Doncs això: «bàrbars», en el sentit brutal i primitiu del terme que, per cert, queda poetitzat per art de màgia perequartiana.

Però tornem als nostres «nois de casa bona» que intentaven desvetllar la ciutat (o potser seria més exacte dir: «la seva classe», la classe dirigent de la ciutat) per tots els mitjans i per això, com apuntava, tan bon punt ho van veure possible, entraren al *Diari de Sabadell* –Joan Oliver començà a col·laborar-hi l'any 1923– i arribaren a dominar-lo i dirigir-lo fins als anys trenta.

I és al *Diari de Sabadell* on la seva provocació esdevé política. I és allí on comencen a multiplicar-se de manera enfollidora els pseudònims amb els quals estableixen falses acarnissades polèmiques entre ells i signen les cròniques més inversemblants (com ara les ressenyes de notícies falses i d'actes no celebrats (foren famoses les cròniques sobre el «Tour de France» completament apòcrifes o els anuncis de prometatges entre hereus de famílies de fabricants enemistats i fins l'esquela d'un prohóm local que els queia malament). Els pseudònims són imprescindibles i serveixen per amagar-se. Del senyor Antonino, per exemple, pare de Joan Oliver, un carca colossal, que té per confessor nogensmenys que el doctor Sardà i Salvany, el sacerdot sabadellenc integrista, autor del famosíssim opuscle *El liberalismo es pecado*. I el senyor Antonino Oliver, que em sembla del tot increïble que ignorés a què dedicava el temps el seu fill Joan, gràcies als pseudònims, almenys devia poder evitar de donar-ne comptes en públic, d'aquell fill tan «descastat». (Segons m'assegurà recentment la Sílvia Oliver, el seu pare deia que el pseudònim li servia, sobretot, per evitar disgustos a la seva mare, que era una senyora molt religiosa i discreta.)

En aquesta primera època que anomeno juvenil i iconoclasta, Joan Oliver és un membre cada vegada més actiu i destacat del grup, que a la pràctica dirigeix amb el seu gran amic Francesc Trabal i amb Armand Obiols, i té un paper fonamental en la fundació de les «Edicions de la Mirada» que la «Colla» crearà l'any 1924, justament en una magnífica masia propietat dels Oliver al peu de Sant Llorenç del Munt, on s'havien reunit amb Carles Riba, Josep Carner i Guerau de Liost, per presentar-los el projecte. Riba, Carner i Guerau, tres figures destacades del moviment noucentista, apadrinen el projecte dels iconoclastes, amb la qual cosa aquella afirmació de servei cultural al país de la «Colla» que abans apuntava queda ben demostrada.

Les «Edicions de la Mirada» són una iniciativa cultural de primer ordre, amb uns volums de pulcríssima elaboració, d'edició molt acurada pel que fa a la tipografia, el paper i tots els detalls, que s'inicia amb el volum col·lectiu, malgrat que el signi Francesc Trabal, *L'any que ve* (és el que llançaren pel balcó del Casino) que donava fe de l'esperit iconoclasta de la «Colla». «Edicions de la Mirada» passà a l'Editorial Proa l'any 1935, quan ja feia temps que la «Colla» s'havia dispersat i després d'haver editat títols tan importants en la literatura del país com *Els fruits saborosos* de Carner, les *Estances* de Riba, la *Vida de Manolo* de Josep Pla o la *Judit* de Josep M. de Sagarra, per dir-ne només quatre.

I fou a les «Edicions de la Mirada» que Joan Oliver publicà l'any 1928 el seu primer llibre, un recull de narracions amb el títol *Una tragèdia a Lil·liput*, com

una mostra més de l'estat d'ebullició literària i cultural en què viu. Lliurat al periodisme, diguem-ne «creatiu», a l'agitació cultural, a l'edició i a l'escriptura en diversos gèneres, farà el seu debut teatral l'any 1929 amb l'obra *Gairebé un acte o Joan, Joana i Joanet*, i completarà el vertigen creatiu amb l'embranchida poètica de l'any 1934, quan publica *Les decapitacions*.

Amb aquest magnífic llibre, el poeta, que ja fa temps que existeix, troba la seva pròpia veu i neix, de manera definitiva, el Pere Quart que arrodoneix aquesta primera etapa existencial amb la publicació del *Bestiari* l'any 1937, després de ser reconegut amb el Premi Folguera de 1936. Són dos llibres innovadors, que, en la línia de Carner i Guerau de Liost, volen, expressament, obrir un nou camí a la poesia, excessivament fixada en els propòsits simbolistes; i són, també, una aposta clara per trencar l'avorriment i demostrar que la transcendència també és possible amb un to desenfadat i àgil, divertit i tot, a estones.

Les decapitacions és un recull satíric, mordaç, a través del qual Pere Quart decapita actituds, relata i anihila situacions que posen en evidència la doble moral. Sempre amb el *leitmotiv* de l'escapçament com a eix argumental, crea jocs d'imaginació visual, fa paràfrasi dels romanços populars, i al mateix temps denuncia, amb un to de trista profecia, el que aleshores encara no es volia veure: el rostre més salvatge del nazisme i dels seus forns crematoris —«Volava el cap de ma companya / pel cel dels crematoris d'Alemanya», escriu la «decapitació XVII», esmentant un tal «Adolf, brètol total», que no deixa espai al dubte; així com a la «decapitació I» hi apareix Mussolini amb el seu nom de pila. *Les decapitacions*, el llibre que inaugura la veu de Pere Quart, és una alenada d'aire fresc, autènticament revolucionari en el panorama fressat de la poesia catalana, que no deixa indiferent cap lector intel·ligent i que dóna a entendre que acaba de néixer un autèntic poeta.

La impressió es confirmarà amb el *Bestiari*, un aplec de poesia epigramàtica àgil, una festa de jocs de paraules i suggeriments, una nova demostració d'enginy lingüístic, d'agudeses visual i irònica, que va des de la brevetat caústica de poemes com el de la «Guineu» —«¿Què en faria —pregunteu— / de la pell de cortesana? / Abrics per a la germana / guineu», a l'abrandat discurs d'insubmissió de la «Vaca suïssa» amb la seva proverbial «mala llet» o la simbologia de la matança del «Porc» burgès, passant pel joc innocent de la «Girafa» —«Tens el cap petit / perquè la distància / te l'ha empetitit»— o el més profund ple de simplicitat del «Tigre captiu» —«¿Les fuetades t'han ratllat la pell / o potser l'ombra de la reixa?»—. *Bestiari*, en fi, és una proposta, amable al mateix temps que mordaç, una nova provocació a la intel·ligència, a la inquietud mental, a la sorpresa, que decanta al somriure, a la rialla, a l'interrogant i també al relativisme, amb els seus impactes visuals i estirabots, que ens presenta el món des de diversos punts de vista i suggereix que la realitat són moltes realitats dinàmiques, en un exercici d'autèntica poesia magistral.

Fins a aquest any, ha continuat escrivint narracions i teatre (la magnífica paròdia d'*Allò que tal vegada s'esdevingué* mereix ser, com a mínim, esmentada), col·laborant en revistes i traduint, en una tasca incansable que no detallo per no allargar-me massa. I ha tancat la seva etapa sabadellenca a meitat dels anys 30, quan es trasllada a viure a Barcelona, empenent un viatge que marca distàncies amb els inicis i que es produeix en un moment històric que ho capgirarà tot: el futur individual i el futur del país.

A partir d'aquest moment, l'humor juganer, l'actitud irònica, la crítica, el concepte de cultura i de literatura, es veuran immersos en el terratrèmol social que viurà el país, primer amb l'intent de revolució del 1936 i després amb la guerra. L'home i el poeta, com el país, en patiran les conseqüències. Els temps canvien i tot es mou encara més de pressa. El mateix Oliver afirma que la guerra el despertà i el forçà a abandonar les actituds juvenils —«érem senyorets i lluisos superfins», escriurà després— per submergir-se en el vertigen de la història.

L'alçament franquista, que inicia el que Pere Quart sempre anomenà «la guerra d'agressió», ho traspasa tot i el poeta autèntic se submergeix en la vida col·lectiva, es compromet i participa de les expectatives revolucionàries, primer, i després de l'amargura de la derrota.

Sacsejat pel sotragueig social, pren els seus referents poètics inicials —Verdaguer i Maragall— i escriu, com ells, però en un to ben diferent, l'any 1936, una *Oda a Barcelona* per cantar amb to èpic la revolució que sembla iniciar-se, en la primera edició de la qual, editada a la revista *Mirador*, glorifica una utòpica «Unió de Repúbliques Socialistes Hispàniques». Al mateix temps és ànima de diverses iniciatives culturals, com la Institució de les Lletres Catalanes, el Pen Club i les anomenades «Biblioteques del front», que pretenen fornir d'arguments culturals la lluita. I no deixa pas d'escriure, perquè el moment és propici i febril, i s'aboca a col·laborar en diverses publicacions i estrena obres de teatre, entre les quals destaca *La fam*, Premi del Teatre Català de la Comèdia de 1938, una obra de teatre revolucionari farcida d'ideologia, travada amb els dilemes polítics del moment. És, en fi, un temps de literatura de guerra i de revolució, combativa i propagandística, que no renuncia, però, a l'exigència de l'art, que ha de ser una de les portes d'entrada en la nova societat que es projecta construir.

Però la Barcelona que havia de ser capital d'un nou país, la que havia de refer la història, caurà l'any 1939 i, amb ella, cauran també esperances i somnis, i caldrà emprendre el camí de l'exili, en el qual apareixerà un nou poeta.

Primer a França, fins a establir-se definitivament, el gener de 1940, a Santiago de Xile, l'home haurà d'anar recuperant lentament el poeta, que retornarà del silenci amb el recull *Saló de Tardor*, publicat a Xile l'any 1947 i que marcarà la seva segona etapa, la de l'exili.

Pere Quart té 41 anys, quan s'estableix a Xile, i, per primera vegada a la seva vida, es veu forçat a treballar per guanyar-se un sou. Amb tot, ha seguit escrivint (una de les feines són els guions radiofònics de les «Guerrillas del aire» que li encarrega l'ambaixada anglesa per fer propaganda aliada) i es manté en estret contacte amb els cercles d'intel·lectuals exiliats que publiquen revistes i funden col·leccions literàries. És precisament inaugurant la col·lecció «Pi de les tres branques» de Xile que es publica *Saló de Tardor*.

Aquest és el llibre que obre la segona etapa del poeta. Es tracta d'un poemari intimista, elegíac, que l'acosta al simbolisme, en el qual barreja textos escrits abans del 1939 amb d'altres escrits en la llunyania i el trasbals, que dibuixen una imatge sinistra del món a què ha estat abocat i és radicalment diferent dels llibres anteriors.

Ara els poemes són reflexió, més que provocació, i els versos busquen comprendre i compartir el dolor, situar-se en la nova experiència vital, rememoren i recuperen per a la consciència individual i col·lectiva gran part dels somnis trencats. Aquest llibre conté el que probablement sigui un dels poemes més bells d'aquest segle, un poema que, com afirmà encertadament Frederic Roda aquest estiu, en l'acte d'homenatge a Pere Quart celebrat a la Universitat de Prada, «seria suficient per fer passar Pere Quart a la història de la literatura». Es tracta, evidentment, de les meravelloses, tenses, senzilles, profundes i emocionants *Corrandes d'exili*, en les quals es reconeix l'ànima col·lectiva d'un país exiliat a dins i a fora d'una frontera. I aquesta identificació és, sense cap mena de dubte, la més definitiva confirmació de la vàlua d'un poeta, que aconsegueix atrapar amb les paraules i la seva cadència el sentiment comú de tot un poble.

Aquest és l'únic llibre que Pere Quart publicarà a l'exili. Impossibilitat de «viure d'enyorança» com deia a les *Corrandes*, l'any 1948 iniciarà el retorn a la pàtria que havia deixat «sola, malalta, esparracada, muda», com afirma en el poema «Catalunya», del mateix recull. I aquest retorn significarà un dolorós trencament amb l'amic que sempre ha tingut al costat, amb Francesc Trabal, que no està disposat a tornar mentre no canviï la situació i que morirà a Xile l'any 1957.

Tenim notícia exacta d'aquest viatge des d'Amèrica, per la divertida *Epístola d'alta mar* que dirigeix a Xavier Benguerel, mentre viatja «a bord d'un quatre pals / més lent que l'intel·lecte / dels retardats mentals» (en una expressió avui políticament incorrecta) i sabem que té moltes ganes d'arribar, però de seguida que desembarca s'adona que el país és un erm fastigós i desolat, en el qual la vida és molt difícil.

Les circumstàncies personals s'amunteguen. Mor la seva primera dona, li retiren el passaport, el tanquen deu dies a la presó i en sortir ha d'encarar greus problemes econòmics. És la confirmació definitiva que tot s'ha perdut, que aquí ja no queda res del que hi havia, que fins i tot les propietats i la part que podia haver heretat ja no són seves i que la vida és una lluita mesquina en un desert sense cap dels referents necessaris per mantenir la dignitat. Tot plegat provoca un pessimisme profund, que deixarà la petja inesborrable d'un escepticisme evident en l'home i el poeta.

Resultat d'aquesta situació és el llibre *Terra de naufragis* de l'any 1956, que recull en el seu títol la impressió exacta del país sòrdid que ha trobat. Són poemes altra vegada reflexius, resultat d'un replegament en la soledat forçada en una terra habitada per naufrags aïllats, desorientats en el buit i sempre a punt de ser engolits per un mar gris. Són poemes amargs, que gairebé no tenen ni un bri d'aquella alegria juvenil esbojarrada, d'aquell desig de joc i de trencament, són poemes que emmirallen la desolació resultat de la desfeta, amb moments d'un intens lirisme, que no semblen obra del mateix poeta de *Les decapitacions* i el *Bestiari*, amb versos com els que diuen:

«Damunt la terra negra
el silenci és tan prim com una música
de violí en la neu».

Imatges glacials, fosques, trencadisses, greus, d'una tristor profunda, sobretot si tenim en compte que el poema que els conté es titula «La parella».

Aquests dos llibres, *Saló de tardor* i *Terra de naufragis*, són la producció central de Pere Quart i signifiquen el testimoni precís dels dos exilis que viu el país, a dins i a fora, i que el poeta viu personalment, el de l'enyor trist i el del present buit, que retraten profundament la realitat a què ens abocà el daltabaix de la guerra. I són els dos llibres que formen la que podem considerar la seva segona etapa, la més lírica, intimista i propera a la poesia simbolista, que, de nou, les circumstàncies faran capgirar.

Però *Terra de Naufragis* és també el punt d'inflexió que obre una nova època, perquè posa en evidència una actitud poètica i moral que no caurà en el buit i significarà l'inici de la plenitud literària i social de Pere Quart. A partir de 1957 comença a relacionar-se amb joves intel·lectuals que comparteixen amb ell no només les feines editorials amb què es guanya la vida, sinó les inquietuds per la recuperació de la dignitat. Joaquim Molas, Antoni Comas, Joaquim Horta i Sergi Beser, entre altres, seran els que empenyin un home abatut que, a la ratlla dels seus seixanta anys, viurà una segona joventut madura. Són ells i la nova situació política que lentament va forçant-se, els qui ens retornen el poeta que semblava cansat. I comença una tercera època de vitalitat i producció iniciada amb el llibre *Vacances pagades*, una de les fites de la poesia dels anys 60 que representarà un nou tombant en la poesia catalana de postguerra i que, en el cas de Pere Quart, significa la recuperació de l'actitud compromesa amb el seu temps.

Vacances pagades, malgrat moure's, com indica el poema que dona títol al llibre, entre l'esperança perduda i la fe en la reconstrucció, es convertirà en una de les obres de referència de les noves generacions literàries i exercirà un mestratge poètic i ètic que els crítics definiran com a «poesia civil», pel que té de lligam amb la societat que malda per ser i que ho fa al ritme dels versos que els poetes –i entre ells en un lloc destacadíssim Pere Quart– li marquen.

El poema esdevé consigna, idea, punt de partida dialèctic, evidència ideològica i fonament analític. Aleshores el poeta és el profeta, el guia que marca els topants morals, que deixa els seus ulls als lectors per mirar la realitat i el que d'humà i d'inhumà s'amaga darrere els gestos, les paraules i les aparences. El poeta és, en fi, el qui forneix dels mots necessaris, intel·ligibles i intel·ligents, que han de fer possible una nova realitat.

I aquells són els anys del poeta-activista, amb la veu i el vers sempre al servei de la causa antifranquista, amb poemes de *Circumstàncies*, que precisament és el títol que posa al llibre de 1968, amb el qual admet, de manera prou explícita, que la seva veu està al servei del moment històric, de les necessitats circumstancials, que fan, per exemple, que Pere Quart, sota el nom de Joan Oliver, col·labori a revistes, aplegui les narracions i els articles en llibres, dirigeixi empreses editorials, s'integri en l'Agrupació Dramàtica de Barcelona i segueixi escrivint i traduint teatre (les seves traduccions, per cert, mereixen un especial esment, per la qualitat i perquè no són pas un simple «modus vivendi», com es podria pensar) amb l'esperança, ara sí, d'arribar al públic, i signi tota mena de documents i manifestos amb tota classe de demandes i protestes o aparegui recitant els seus versos en actes públics com la Caputxinada, que li costà la detenció i una multa i que ens

deixà, per a la posteritat, la frase lapidària dedicada al famós comissari Creix de la Brigada Políticossocial franquista: «Creix, però no et multipliquis», li engaltà.

El país necessita la veu dels poetes i Pere Quart sempre té a punt la seva per deixar-la sentir o prestar-la a qui la vulgui utilitzar per dir o cantar les veritats necessàries. I sembla que tothom s'identifica amb la veu dels poetes. Per això són omnipresents en les citacions, les consignes, els crits, les cançons i totes les manifestacions públiques d'una voluntat popular que, barrat el camí de la política democràtica, va obrint, amb els versos que els poetes li lliuren, camins que treguin el país del naufragi.

És aleshores que tota una generació com la meua, nascuda en la postguerra aixorca i silenciosa, descobreix el valor literari i l'exemplar actitud cívica dels nostres poetes. No puc oblidar pas, i permeteu-me l'excurs potser massa personal, que en unes classes nocturnes del batxillerat d'aleshores, a l'Institut Pau Vila, de manera semiclandestina, fora de programa –com gairebé hem de tornar a fer ara als instituts– un mestre de literatura (en el sentit exacte del mot «mestre») ens inicià en la lectura de Pere Quart. Recordo perfectament que començà amb el poema «Ària del diumenge», i que, en saber que era de Sabadell (els llibres, naturalment, no en deien res) molts dels joves treballadors que assistíem a aquells cursos avui impossibles vam sentir una sotragada tan gran, que a alguns ens salvà del naufragi, ens mostrà els camins de la coherència ètica i ens decantà la vida i la professió amb un impacte que encara ens dura i que ens ha fet com som.

He explicat això, perquè quedi clar que la literatura, i en especial la poesia, i molt especialment en el meu cas la poesia de Pere Quart, va tenir un paper primordial en la formació d'una generació que s'obria al món coincidint amb l'etapa de plenitud d'un Pere Quart que passava la ratlla dels setanta anys rebent el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, després de la seva històrica intervenció clamant llibertat amb el seu posat profètic al Festival de Poesia del Price.

I arribem al final. El naufragi acabava i semblava que s'avistava un port arreceirat i digne, quan l'any 1975 moria el dictador i s'encetava l'anomenada «transició» que se suposava que havia de dur-nos a la «normalitat» (entre cometes). Era l'hora dels polítics, dels professionals del pragmatisme i del pacte. La veu dels discursos possibilistes apagava la veu dels poetes. Tot i que Pere Quart maldava per fer-se sentir, els vents bufaven, de nou, en contra i «no tocava» –en frase que ha esdevingut cèlebre– que la veu molesta dels poetes remogué la bassa d'oli que es creava per donar la impressió que, en lloc de nàufrags, el país era habitat per sis milions de banyistes.

Pere Quart insistia, però. El 1977 publica *Quatre mil mots*, un llibre que ja «no toca», en l'àmbit de la poesia esteticista que va imposant-se, i en el pròleg del qual –que ara signa amb les inicials P. Q.: ja no parla Joan Oliver– afirma practicar «una poesia pretesament sentenciosa, definitòria, moral», de la qual diu «potser m'hauria d'excusar». Una part del llibre porta el títol genèric de *Decasíl·labs de vell* i amb aquesta doble afirmació –mètrica i temporal– començarà a aparèixer una de les darreres constants de la seva imageria poètica: el jesuisme, que ve a ser una recuperació de l'essència senzilla i el sentit primigeni de l'humanisme espiritualitzat i solitari.

Quatre mil mots inicia la darrera etapa que completarà amb el poemari *Poesia empírica* de 1981, al qual, pòstumament, s'afegirà *Refugi de versos*, aparegut el 1987.

És una etapa, la darrera, de progressiva decepció personal i col·lectiva, de replegament cap al «jesusisme» d'una moral íntima i, al mateix temps, de radicalització ideològica, que el durà a comprometre's amb formacions com «Nacionalistes d'Esquerra» («amb els perdedors, com escau a una persona mínimament decent», va escriure al seu amic Ferrater) i a fer córrer gran quantitat de poemes d'un to satíric i crític, plens d'invectives brutals, amb noms i cognoms, així com a convertir les entrevistes i les aparicions públiques en un seguit de descarades denúncies, que li duren un problema darrere l'altre. Rebutja la creu de Sant Jordi amb paraules com ganivets dirigides al president de la Generalitat («Et sembla poca creu, encara, haver d'aguantar-te a tu?», ve a dir-li, més o menys, tot indicant que el respecta com a persona, però que com a polític el detesta) i afegeix, per televisió: «No vull honors. El que vull és tenir dignitat. L'honor és cosa de militars i aquests són els únics que no en tenen», afirmació que el fa tornar a passar pels jutjats, com en els vells temps de l'antic naufragi franquista.

Els darrers poemes publicats també donen mostres d'aquesta decepció. Veu el país tebi, domesticat per uns polítics prestidigitadors d'entre els quals només salva, i encara, Heribert Barrera, als quals acusa de claudicar i de fer naufragar les esperances. L'ètica de Pere Quart no s'avenia amb el pragmatisme a ultrança. L'amor pel país, el seu concepte de rectitud, la lluita a què havia dedicat la vida, semblaven haver perdut tot el sentit i Pere Quart, malgrat que des de l'anonimat i amb una nova multiplicació d'àlies llançava, sense treva, les invectives que ara podem trobar aplegades en la recent edició de la definitiva *Obra Poètica* que ha fet Helena Mesalles a Proa, Pere Quart, dic, estava cansat.

En un poema havia deixat dit «Em retiro al desert», convençut que el naufragi era inevitable. Amb aquesta sensació, probablement, morí, i per això exigí (amb èxit relatiu) que els polítics s'abstinguessin d'usar-lo una vegada més, després de mort, d'excusa per fer patriotisme d'aparador i demanà ser enterrat a Sabadell, que és una terra aspra de gent en general poc donada al llagoteig, «bàrbars, al capdavant», però que el tenim present molt més del que exterioritzem, perquè també compartim amb ell un xic del seu caràcter d'adusta tendresa que mirem de dissimular.

Però, per sort, malgrat que ell potser no ho sàpiga (i aquests dies les commemoracions i els actes amb motiu del centenari ho han demostrat prou bé), tant els sabadellencs com els taradellencs, com molts dels conciutadans d'aquest país de naufragis, hem après a sobreviure, escèptics i abrandats, contradictoris, fidels i burxetes, gràcies a la presència constant de molts dels versos que ens ha deixat en herència impagable Pere Quart, el poeta que ens acompanya, savi i etern, que fa més humana i suportable aquesta terra de naufragis.

Moltes gràcies.